

notes 24_2022
konserwatorski

Redaktor naczelny
Joanna Ważyńska

Komitet redakcyjny
Ewa Potrzebicka – przewodnicząca
dr hab. Marzenna Ciechańska
dr hab. Elżbieta Jabłońska
dr Władysław Sobucki
Bogdan Filip Zerek

Projekt okładki **Waldemar Koralewski | Portlab**
Projekt wnętrza **Waldemar Koralewski, Ewa Dajksler | Portlab**
Redakcja i korekta **Agnieszka Konopka, Małgorzata Kozłowska**
Tłumaczenie streszczeń **Szymon Żuchowski**
Skład **Andrzej Dybowski**

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2022

ISBN 978-83-8259-500-0 (publikacja w wersji elektronicznej)
ISSN 2657-3083

ISBN 978-83-8259-499-7 (publikacja w wersji drukowanej)
ISSN 1509-5681

Nakład 200 egz.
Druk i oprawa: Drukarnia Klimiuk, Warszawa

Kroje pisma
Utopia, Zaluski

Biblioteka Narodowa
al. Niepodległości 213
02-086 Warszawa
www.bn.org.pl

notes 24_2022
konserwatorski

Biblioteka Narodowa

Warszawa 2022

Spis rzeczy

9 — Od Redakcji

Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

- 15 — Narodowy Zasób Biblioteczny w Bibliotece Elbląskiej.
Dotychczasowe działania związane z opracowaniem, ochroną,
promocją i udostępnianiem oraz spojrzenie w przyszłość
Dorota Jutrzenka-Supryn
- 39 — Pismo i hebrajska książka w średniowiecznej kulturze polskich Żydów
Hanna Zaremska

Fizyka, chemia i mikrobiologia w ochronie i konserwacji zbiorów

- 59 — Uczytelnienie zapisków Marcela Nadjary'ego, więźnia obozu
Auschwitz-Birkenau, metodą obrazowania multispektralnego
Tomasz Łojewski, Mirosław Maciaszczyk, Wojciech Płosa
- 77 — Making the manuscript of Marcel Nadjary, a prisoner of Auschwitz-
-Birkenau camp, legible using a multispectral imaging method
Tomasz Łojewski, Mirosław Maciaszczyk, Wojciech Płosa
- 93 — Zarys historyczny papiernictwa japońskiego na przełomie
XIX i XX wieku w aspekcie metod produkcji papieru stosowanego
do odbitek graficznych
Ewa Sobiczewska

Historia, badania i konserwacja fotografii

- 137 — Nietypowe obiekty w praktyce konserwatora papieru.
Zarys problematyki konserwacji i restauracji dwóch fotografii
srebrowo-żelatynowych na podłożu płóciennym, kolorowanych
farbami olejnymi
Paulina Miąsik, Izabela Zajac

Z praktyki konserwatora

- 167 — Opracowanie i ocena elastycznej metody montażu obiektów na pergaminie
Aneta Kukuczka-Szarzec, Dorota Dzik-Kruszelnicka
- 211 — Pamiętka wytrwania niezmożonego ducha. Gazetki ścienne ze zbiorów specjalnych Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie – konserwacja rękopisów
Marta Kawka

Konferencje, warsztaty, wydarzenia

- 247 — Kalendarium wydarzeń 2022
Agata Lipińska
- 263 — Barbara Drewniewska Idziak. Wspomnienie
Maria Woźniak, Władysław Sobucki

- 269 — **Noty o Autorach**

Contents

9 — **Editor's Note**

Preservation and Conservation Policy

- 15 — **The National Library Resource at the Elbląg Library. Development, preservation, promotion and access so far, and a glimpse of the future**
Dorota Jutrzenka-Supryn
- 39 — **Literacy and Hebrew books in the mediaeval culture of Polish Jews**
Hanna Zaremska

Physics, Chemistry and Microbiology in Preservation and Conservation

- 59 — **Making the manuscript of Marcel Nadjary, a prisoner of Auschwitz-Birkenau camp, legible using a multispectral imaging method**
Tomasz Łojewski, Mirosław Maciaszczyk, Wojciech Płosa
- 93 — **An outline of the history of Japanese papermaking at the turn of the 19th and 20th centuries regarding paper production methods used for prints. Part I**
Ewa Sobiczewska

History and Conservation of Photography

- 137 — **Atypical objects in the practice of a paper conservator. An outline of the issues related to the conservation and restoration of two oil-coloured silver-gelatine photographs on canvas**
Paulina Miąsik, Izabela Zając

From a Conservator's Practice

- 167 — Development and evaluation of a flexible mounting method of objects on parchment
Aneta Kukuczka-Szarzec, Dorota Dzik-Kruszelnicka
- 211 — A memento of perseverance and unbeaten spirit. Conservation of manuscripts: wall newspapers from the special collections of the Marshal Józef Piłsudski Central Military Library in Warsaw
Marta Kawka

Conferences, Workshops, Events

- 247 — Calendar of Events in 2022
Agata Lipińska
- 263 — Memory of Barbara Drewniewska Idziak
Maria Woźniak, Władysław Sobucki

- 269 — **About Authors**

— Od Redakcji

Przekazujemy Czytelnikom najnowszy, 24 już numer „Notesu Konserwatorskiego”. Podobnie jak w przypadku dotychczasowych publikacji z tej serii, staraliśmy się zaprezentować artykuły nie tylko ciekawe, ale też różnorodne tematycznie, wykraczające często poza obszar badań i realizacji wyłącznie konserwatorskich. Zależy nam na tym, aby „Notes” stał się nie tylko źródłem informacji z dziedziny działalności konserwatorskiej i opieki nad zbiorami, lecz również okazją do wymiany wiedzy i doświadczeń wzbogacających tę tematykę. W tak wielodyscyplinarnej przestrzeni naukowej, jaką jest konserwacja zabytków i dzieł sztuki, istnieje potrzeba korzystania z praktyki i dokonań wielu pokrewnych, czasami dość nieoczywistych w tym aspekcie, dziedzin nauki.

Kontynuując prezentację Narodowego Zasobu Bibliotecznego w książnicach w Polsce, publikujemy artykuł Doroty Jutrzenki-Supryn poświęcony zbiorom Biblioteki Elbląskiej. Zabytkowy księgozbiór znajdujący się w Bibliotece, którego znaczna część została włączona do NZB, jest jedną z najcenniejszych kolekcji będących w posiadaniu bibliotek publicznych w Polsce. Historia jego powstania związana jest z historią mieszkańców i samego miasta Elbląga. Z perspektywy konserwatora i opiekuna zbioru, autorka przedstawia zagadnienia dotyczące naukowego opracowania księgozbioru, dbałości o jego stan zachowania, digitalizacji oraz promocji i popularyzacji, a także informacje dotyczące jego przeszłości.

Za niezwykle interesujący uznać należy artykuł Hanny Zaremskiej o średnio-wiecznych hebrajskich rękopisach. Z uwagi na fakt, że przetrwały one do naszych czasów jedynie we fragmentach i to właściwie dzięki przypadkowi – oszczędności dawnych introligatorów – stanowią szczególnie cenny obiekt badań. W oczywisty sposób nasuwa się tu porównanie do najstarszego polskiego zabytku piśmienniczego, kazań świętokrzyskich. Autorka, mediewistka, przedstawia historyczno-społeczny obraz piśmiennictwa i książki żydowskiej w średniowieczu na podstawie fragmentarycznych i bardzo wybiórczych informacji, jakie dostępne są dzięki owym „szczątkom” kart odnalezionych jako element konstrukcyjny późniejszych kodeksów chrześcijańskich.

Tomasz Łojewski, Mirosław Maciaszczyk i Wojciech Płosa w swoim artykule opisują spektakularne doświadczenie uczytelnienia dokumentu ogromnie ważnego dla kultury światowej – zapisków członka Sonderkommando obozu Auschwitz II-Birkenau, Marcela Nadjary’ego. Tego rodzaju obiekty w formie listów lub notatek na papierze wskutek kontaktu z wodą są w znacznej części nieczytelne lub mało czytelne. W celu uczytelnienia zapisków wykorzystano układ do obrazowania multispektralnego pozwalający na zarejestrowanie obrazów w 12 długościach fali oraz obrazów fluorescencji. Do analizy uzyskanych obrazów zastosowano statystyczne metody klasyfikacji, co pozwoliło na stworzenie „nowych” obrazów, nieodpowiadających pojedynczym długościom fal, na których uwidoczniły się poszukiwane fragmenty tekstu. Z uwagi na wyjątkową tematykę, interesującą również czytelników anglojęzycznych, artykuł prezentujemy w językach polskim i angielskim.

Ewa Sobiczewska, w pierwszej z dwóch części obszernego artykułu, którego drugą część prezentować będziemy w 25 numerze „Notesu Konserwatorskiego”, przedstawia historię papiernictwa i metod produkcji papieru graficznego w Japonii na przełomie XIX i XX wieku. Był to okres otwierania się kraju na wpływy Zachodu, które nie ominęły również przemysłu papierniczego. Autorka opisuje proces zanikania wytwórstwa tradycyjnych rodzajów papierów. Artykuł przynosi bardzo szeroki przegląd literatury historycznej i współczesnej. Opisane zostały zbiory próbek papieru znajdujących się w kolekcjach na świecie, co może być

szczególnie pomocne przy identyfikacji wytworów papierniczych o nieznannej proveniencji.

Artykuł autorstwa Pauliny Miąsik i Izabeli Zajac łączy w sobie tematykę badawczą z prezentacją dokumentacji konserwacji i restauracji unikatowych fotografii srebrowo-żelatynowych na podłożu płóciennym z przełomu XIX i XX wieku, kolorowanych farbami olejnymi. Praca została wykonana w ramach dyplomu magisterskiego na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dziel Sztuki ASP w Warszawie, zrealizowanego w latach 2019–2021. Z powodu zastosowania dwóch technik – fotograficznej i tradycyjnego malarstwa olejnego na płótnie – już etap identyfikacji, a następnie sama konserwacja obiektów stanowiły duże wyzwanie i wymagały wykorzystania metod i środków stosowanych w obu tych dziedzinach.

Aneta Kukuczka-Szarzec i Dorota Dzik-Kruszelnicka przedstawiają próbę weryfikacji przydatności, znanego z literatury, systemu elastycznego montażu stabilizującego obiekt pergaminowy w zmiennych warunkach temperatury i wilgotności w otoczeniu. Autorki przeprowadziły szereg szczegółowych badań, na podstawie których wytypowały wytrzymałe materiały – papiery oraz spoiwa. Najefektywniejsze kombinacje zastosowane zostały do wykonania atrap montażu elastycznych, które poddano klimatyzowaniu w zmiennych warunkach wilgotności względnej. Otrzymane wyniki pozwoliły na wykorzystanie prezentowanej metody w przebiegu konserwacji i restauracji pastelu na pergaminie *Portret braci Hermana i Roberta von Alvensleben* z kolekcji Muzeum Zamkowego w Pszczynie.

W swoim artykule Marta Kawka opisuje wyjątkowe zjawisko w historii prasy polskiej z okresu II wojny światowej, jakim były gazetki ściennie wykonywane ręcznie przez żołnierzy dla żołnierzy w latach 1941–1942 w miejscach stacjonowania Armii Polskiej w ZSRR. Obiekty te ze względu na swoją różnorodność stanowią prawdziwe wyzwanie dla konserwatora zabytków. Autorka, doświadczona konserwatorka, przyjmuje swoistą lekcję pokory ze strony tych unikatowych dokumentów, które nierzadko same „decydują” na jakim etapie musi nastąpić zakończenie prac konserwatorskich. Podjęcia zabiegów konserwatorskich wymagało 59 gazetek ze zbiorów specjalnych Centralnej Biblioteki Wojskowej

im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie. W tekście omówionych zostało również kilka wybranych przykładów przebiegu konserwacji takich gazetek.

19 stycznia 2022 roku pożegnaliśmy dr Barbarę Drewniewską-Idziak, wieletnią i bardzo zasłużoną pracowniczkę Biblioteki Narodowej w Warszawie. Maria Woźniak i Władysław Sobucki dzielą się wspomnieniami, przybliżając Jej dorobek zawodowy i wspólne dokonania w dziedzinie ochrony i konserwacji zbiorów bibliotecznych. To z inicjatywy dr Barbary Drewniewskiej-Idziak w Bibliotece Narodowej od 1998 roku wydawany jest „Notes Konserwatorski”, w którym funkcję redaktora naczelnego pełniła do 2008 roku.

Numer zamyka *Kalendarium wydarzeń 2022* przygotowane przez Agatę Lipińską, zapewniające jak zawsze bogaty przegląd krajowych i zagranicznych spotkań teoretyków i praktyków skupionych wokół tematyki konserwacji i opieki nad zabytkami.